सप्तमः पाठः

ईशावास्यम् इदं सर्वम्

(हिरण्यकशिपोः सभा)

राजभटः – अयि भोः सावधानाः तिष्ठन्तु। राजाधिराजः राजगम्भीरः त्रैलोक्याधिपतिः देवाधिदेवः दैत्यराजः हिरण्यकशिपुः आगच्छति।

सभासदः – विजयतां महाराज! विजयताम्। विजयतां महाराज! विजयताम्।

हिरण्यकशिपुः – ह ह ह ह.... (*अट्टहासेन सह*) अहम् एव सर्वशक्तिमान् अस्मि। अहम् अमरः अस्मि।

मन्त्री – सत्यं दैत्यराज! सुराः असुराः यक्ष-गन्धर्व-किन्नराः भवतः सर्वे भीताः तिष्ठन्ति।

दैत्यपुरोहितः – भगवन्! देशे सर्वत्र भवतः एव पूजा भवति। अन्यदेवतानाम् पूजाराधनं न भवति। इतः परं यज्ञभागादिकम् अपि देवेभ्यः न केऽपि दास्यन्ति।

हिरण्यकशिपुः – साधु साधु। अयि भोः मन्त्रिन्! सर्वत्र जनाः मामेव ध्यायन्ति खलु!

मन्त्री – देव! सर्वत्र भवतः एव नामकीर्तनं भवति, किन्तु .... (*अधोमुखः मौनं तिष्ठति।*)

हिरण्यकशिपुः – (*सक्रोधम्*) आः! जानामि जानामि। भवान् मम पुत्रस्य विषये वक्तुम् इच्छति खलु।

मन्त्री – (*मन्दध्वनिना*) सत्यं देव!

हिरण्यकशिपुः – मम पुत्रकः एव मम शत्रुः अस्ति। कुलकलङ्कः सः प्रह्लादः अहर्निशं मम शत्रोः हरेः गुणगानं करोति।

सेनापतिः – स्वामिन्! गजस्य पद-दलनेन अपि सः जीवति।

हिरण्यकशिपुः – अहो महदाश्चर्यम्!

सेनापतिः – भवदाज्ञया वयम् उत्तुङ्गशिखरात् तं पातितवन्तः। तथापि सः न मृतः।

मन्त्री – रज्ज्वा बद्ध्वा समुद्रमध्ये क्षिप्तवन्तः। तथापि....

हिरण्यकशिपुः – (*हस्तौ मर्दयन् सक्रोधम्*) आः ... किं करवाणि, किं करवाणि एतस्य। (*किञ्चिद् विचिन्त्य*) आस्तां तावत्। उपायः मया चिन्तितः। द्रक्ष्यामि सः कथं जीविष्यति इति। (वदन् सभातः निर्गतः।)

(सर्वे निष्क्रान्ताः)

हिरण्यकशिपुः – अयि भोः अनुजे! होलिके!! होलिके!!! कुत्र असि त्वम्? इत इतः।

होलिका – प्रणमामि भ्रातः! कथं मां स्मरसि? किमर्थं दुःखितः भासि? किं कारणम् अस्य दुःखस्य? वद भ्रातः! वद।

हिरण्यकशिपुः – अनुजे! त्वं जानासि एव, मम पुत्रः एव मम शत्रुः जातः। (*क्षीणस्वरेण सर्वं वृत्तान्तं कथयति*)

© NCERT not to be republished

Reprint 2026-27

होलिका	–	भ्रातः ! अलं चिन्तया, ब्रह्मणः वरप्रसादात् अग्निः मां न दहति, अहं ज्वालयिष्यामि प्रह्लादम्। आश्वस्तो भव।

(होलिका प्रह्लादकक्षं प्रविशति)

प्रह्लादः	–	*(होलिकां दृष्ट्वा)* पितृष्वसः ! *(आलिङ्गति)*
होलिका	–	अयि भोः प्रह्लाद ! आगच्छ, आवां क्रीडिष्यावः।
प्रह्लादः	–	*(सहर्षम्)* बाढम्।
होलिका	–	प्रथमं त्वं माम् अन्विष्यसि।
प्रह्लादः	–	*(सहर्षम्)* साधु।

(होलिका प्रह्लादस्य नेत्रयोः पट्टिकां बध्नाति। किञ्चित् दूरे अग्निं प्रज्वालयति। स्वयम् अग्नौ उपविश्य करतलध्वनिना आह्वयति।)

होलिका	–	अत्र, अहम् अत्र अस्मि, इत इतः।
प्रह्लादः	–	अहो तापम् अनुभवामि खलु अहम्।

(प्रह्लादः अग्निकुण्डस्य समीपम् गच्छति। होलिका तम् अङ्के स्वीकरोति।)

होलिका – ह.....ह....ह... प्रह्लाद !
अहं तव मृत्युः अस्मि।
अहं त्वाम् अग्नये दास्यामि।

प्रह्लादः – (करौ बद्ध्वा हरिं स्मरति)
ॐ नमो नारायणाय,
ॐ नमो नारायणाय,
ॐ नमो नारायणाय....

(नारायणस्य कृपया प्रह्लादः रक्षितः भवति। ब्रह्मणः वरस्य दुरुपयोगकारणात् अग्निः होलिकाम् एव ज्वालयति। होलिका अग्निदाहात् आर्तनादं कुर्वती प्राणान् त्यजति।)

Reprint 2026-27

© NCERT not to be republished

दैत्याः – अहो ! किमेतत् ? होलिका एव दग्धा।

(ततः प्रविशति प्रह्लादः हिरण्यकशिपुः च)

प्रह्लादः – ॐ नमो नारायणाय, ॐ नमो नारायणाय...

हिरण्यकशिपुः – *(सक्रोधं दन्तान् विघट्टयन्)* आः, नारायण ! नारायण ! दर्शय, कुत्र अस्ति तव नारायणः ?

प्रह्लादः – तात ! श्रीहरिः तु सर्वत्र अस्ति।

हिरण्यकशिपुः – किं ते हरिः अत्र अस्ति ? तत्र अस्ति ? सोपानेषु अस्ति ? अथवा अस्मिन् स्तम्भे अस्ति ?

प्रह्लादः – नूनं हरिः सर्वत्र अस्ति। अस्मिन् स्तम्भे अपि अस्ति।

हिरण्यकशिपुः – आः, मूढ ! पश्य पश्य, अनेन खड्गेन स्तम्भं भङ्क्ष्यामि।

प्रह्लादः – ॐ नमो नारायणाय, ॐ नमो नारायणाय, ॐ नमो नारायणाय...

(हिरण्यकशिपुः स्तम्भं प्रहरति। महता गर्जनेन नृसिंहः स्तम्भात् बहिः आगच्छति)

Reprint 2026-27

नृसिंहः – (*क्रोधेन सिंहगर्जनं कुर्वन्*) रे पापात्मन् ! अद्य तव मृत्युः सन्निहितः। कालोऽहं तव।

हिरण्यकशिपुः – (*आदौ आश्चर्येण पश्यति पुनः कथयति*) आः, असत्यवादिन् ! अहं ब्रह्मदेवात् वरं प्राप्य अमरः अस्मि। त्वाम् एव मृत्युलोकं प्रेषयिष्यामि।

(*तस्मिन् सन्ध्याकाले नृसिंहः हिरण्यकशिपुं केशेषु गृहीत्वा कर्षति*)

नृसिंहः – रे मूर्ख ! अधम ! त्वं ब्रह्मदेवात् वरं प्राप्तवान् असि, तं वरम् अनुल्लङ्घ्य अहं त्वां मारयिष्यामि।

(*राजभवनस्य अन्तः बहिः च एतयोः मध्ये विद्यमानायां देहल्यां तं गृह्णाति*)

मूढ ! पश्य, न त्वमसि भुवि, न च स्वर्गे ;
न वा पाताले, न च आकाशे ;
न गृहाभ्यन्तरे, बहिर्भागे वा ;
नायं दिवसो, न वा रात्रिः ;
नाहं मनुष्यो, न च पशुः ;
न अस्त्रेण, न च शस्त्रेण ;
निजनखैः तव वक्षःस्थलं
विदीर्य हनिष्यामि।

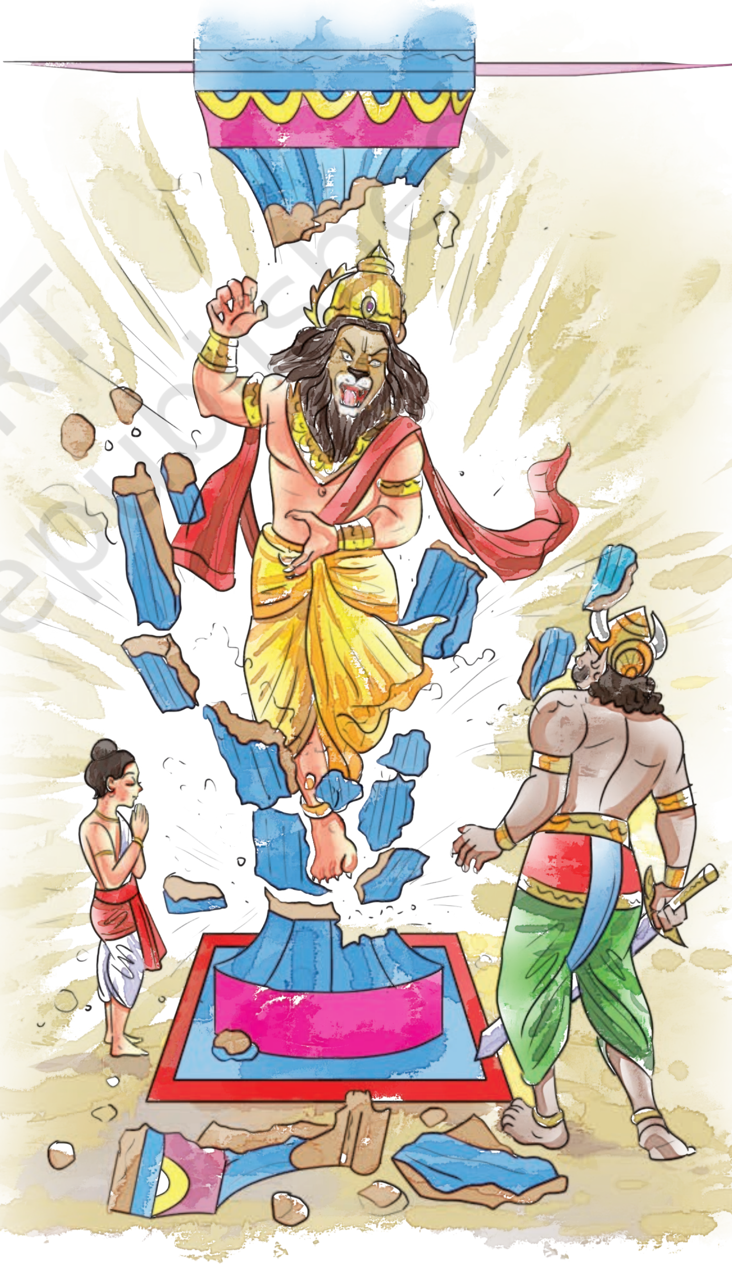

हिरण्यकशिपुः – (*भीतः*) प्रभो ! क्षमस्व मां, क्षमस्व।

नृसिंहः – अधम ! न तेऽपराधः क्षम्यः।
(*सिंहगर्जनं कुर्वन् हिरण्यकशिपोः वक्षःस्थलं भिनत्ति।*)

अध्यापिका – एवं बालः प्रह्लादः ईश्वरः सर्वत्र अस्ति इति दर्शितवान्।
अत एव उच्यते,
'**ईशावास्यम् इदं सर्वम्**' इति।

© NCERT not to be republished

Reprint 2026-27

वयं शब्दार्थान् जानीमः

शब्दः	अर्थः	हिन्दी	English	मातृभाषया अर्थं लिखन्तु
ईशावास्यम्	ईश्वरेण व्याप्तम्	ईश्वर से व्याप्त	Pervaded by God	
राजगम्भीरः	राजसु गम्भीरः	राजाओं में कुशलतम	The best amongst the Kings	
कश्चन	कोऽपि जनः	कोई व्यक्ति	Someone (M)	
विजयताम्	जयतु	विजयी होवे	Let (him) be victorious	
सर्वशक्तिमान्	सर्वसामर्थ्यवान्	सबसे अधिक शक्तिशाली	All powerful	
यक्षाः	कुबेरस्य अनुचराः	यक्ष	Yakshas (type of Demi-Gods)	
गन्धर्वाः	दिव्यगायकाः	गन्धर्व	Gandharvas (type of Demi-Gods)	
किन्नराः	किम्पुरुषाः (देवानां जातिविशेषः)	किन्नर	Kinnaras (type of Demi-Gods)	
यज्ञभागः	हविः	यज्ञ-आहुति	Yajna offering	
आराधनम्	पूजनम्	पूजा	Worship	
दास्यन्ति	दानं करिष्यन्ति	देंगे	Shall give	
ध्यायन्ति	चिन्तयन्ति	ध्यान करते हैं	Meditate	
नामकीर्तनम्	नामस्तुतिः	नाम जपना	Singing the Name in praise	
सक्रोधम्	कोपेन सह	क्रोध सहित	With Anger	
खलु (अव्ययम्)	ननु	निश्चित रूप से	Indeed	
कुलकलङ्कः	कुलपातकः	वंश को कलंकित करने वाला	One who brings ill-fame to the family	
अहर्निशम्	अहोरात्रः	दिन-रात	Day and night	
पद-दलनेन	पदकुट्टनेन	पैरों के द्वारा कुचलने से	Stamped (by foot)	
उत्तुङ्गशिखरात्	उन्नतपर्वतस्य अग्रभागात्	ऊँचे पर्वत के शिखर से	From the peak of a high mountain	
रज्ज्वा	वराटकेन	रस्सी के द्वारा	By the rope	

© NCERT not to be republished

Reprint 2026-27

शब्दः	अर्थः	हिन्दी	English	मातृभाषया अर्थं लिखन्तु
बद्ध्वा	निबध्य	बाँधकर	Having tied	
क्षिप्तवन्तः	त्यक्तवन्तः	फेंक दिया	(They) Threw	
विचिन्त्य	चिन्तनं कृत्वा	सोचकर	Having thought	
द्रक्ष्यामि	अवलोकयिष्यामि	देखूँगा	Shall see	
निष्क्रान्तः	निर्गतः	निकल गया	Went out	
भासि	प्रतीयसे	लग रहे हो	Seem	
वृत्तान्तम्	वार्ताम्	वृत्तान्त या घटना को	Account / Anecdote	
अलं चिन्तया	चिन्तां मा कुरु	चिंता मत करो	Do not worry	
पितृष्वसः !	पितुः भगिनि !	हे बुआ !	Hey Paternal Sister !	
बाढम्	निश्चयेन	अवश्य	Certainly	
अन्विष्यसि	मार्गयिष्यसि	ढूँढ़ोगे	(You) Shall search	
करतलध्वनिना	तालिकावादनेन	ताली बजा करके	Clap sound	
प्रज्वलयति	उद्दीपयति	जलाता है	Kindles	
इत इतः	अनेन मार्गेण	इस ओर	This way	
आर्तनादम्	चीत्कार-क्रन्दनम्	चिल्लाकर रोना	Cry for help	
भङ्क्ष्यामि	भग्नं करिष्यामि	तोड़ दूँगा	(I) Shall break	
सन्निहितः	समागतः	पास आया	Came near	
कालोऽहम्	यमः अहम्	मैं मृत्यु हूँ	I am Death	
मृत्युलोकम्	यमपुरम्	यमलोक	Realm of death	
कर्षति	आकर्षति	खींचता है	Pulls	
देहल्याम्	द्वारतले	देहरी में	Threshold	
निजनखैः	स्वस्य करजैः	अपने नाखूनों से	By own nails	
अधम !	हे क्षुद्रजन !	हे नीच !	O' Low calibre person !	
क्षम्यः	सोढव्यः	क्षमा करने योग्य	Worthy of forgiving	
वक्षःस्थलम्	उरःस्थलम्	छाती	Chest	
भिनत्ति	विदीर्णं करोति	चीरता है	Tears apart	

© NCERT not to be republished

Reprint 2026-27

अत्र इदम् अवधेयम्

(क) वाक्ये उपकरणार्थे तृतीया विभक्तिः भवति।

यथा – हिरण्यकशिपुः खड्गेन स्तम्भं भञ्जयति।
बालकः लेखन्या लिखति।
पितामहः चषकेण क्षीरं पिबति।

(ख) क्रियाविशेषण-स्वभाववाचक-शब्दानां तृतीया विभक्तिः भवति।

यथा – हिरण्यकशिपुः आश्चर्येण आह।
नृसिंहः क्रोधेन गर्जति।

तृतीया-विभक्तेः रूपाणि

	मूलशब्दः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
पुंलिङ्गशब्दाः	बालक	बालकेन	बालकाभ्याम्	बालकैः
	वृक्ष	वृक्षेण	वृक्षाभ्याम्	वृक्षैः
	शिक्षक	शिक्षकेण	शिक्षकाभ्याम्	शिक्षकैः
	तद्	तेन	ताभ्याम्	तैः
	किम्	केन	काभ्याम्	कैः
स्त्रीलिङ्गशब्दाः	छात्रा	छात्रया	छात्राभ्याम्	छात्राभिः
	शिक्षिका	शिक्षिकया	शिक्षिकाभ्याम्	शिक्षिकाभिः
	गदा	गदया	गदाभ्याम्	गदाभिः
	तद्	तया	ताभ्याम्	ताभिः
	किम्	कया	काभ्याम्	काभिः
नपुंसकलिङ्गशब्दाः	वन	वनेन	वनाभ्याम्	वनैः
	पुस्तक	पुस्तकेन	पुस्तकाभ्याम्	पुस्तकैः
	फल	फलेन	फलाभ्याम्	फलैः
	तद्	तेन	ताभ्याम्	तैः
	किम्	केन	काभ्याम्	कैः

© NCERT not to be republished

Reprint 2026-27

उच्चैः पठन्तु अवगच्छन्तु च।

लृट् लकारः (भविष्यत्-काले एतस्य लकारस्य प्रयोगः भवति)

पठ् धातुः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	पठिष्यति	पठिष्यतः	पठिष्यन्ति
मध्यमपुरुषः	पठिष्यसि	पठिष्यथः	पठिष्यथ
उत्तमपुरुषः	पठिष्यामि	पठिष्यावः	पठिष्यामः

वयं वाक्येषु लृट्-लकारस्य प्रयोगं पठामः।

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	बालकः पाठं पठिष्यति	बालकौ पाठं पठिष्यतः	बालकाः पाठं पठिष्यन्ति
मध्यमपुरुषः	त्वं पाठं पठिष्यसि	युवां पाठं पठिष्यथः	यूयं पाठं पठिष्यथ
उत्तमपुरुषः	अहं पाठं पठिष्यामि	आवां पाठं पठिष्यावः	वयं पाठं पठिष्यामः

वयम् अभ्यासं कुर्मः

१. अधः प्रदत्तानां प्रश्नानाम् एकपदेन उत्तराणि लिखन्तु—

(क) दैत्यराजः कः ? ....

(ख) के हिरण्यकशिपुं ध्यायन्ति ? ....

(ग) किं देवेभ्यः न दास्यन्ति ? ....

(घ) कस्य दलनेन अपि सः जीवति ? ....

(ङ) राक्षसाः कुतः प्रह्लादं पातितवन्तः ? ....

(च) हिरण्यकशिपुः कस्मात् वरं प्राप्तवान् ? ....

(छ) हरिः कुत्र अस्ति इति कः वदति ? ....

Reprint 2026-27

© NCERT not to be republished

२. **अधः प्रदत्तानां प्रश्नानाम् पूर्णवाक्येन उत्तराणि लिखन्तु—**

(क) के भीताः तिष्ठन्ति?

(ख) प्रह्लादः अहर्निशं किं करोति?

(ग) प्रह्लादं कथं समुद्रे क्षिप्तवन्तः?

(घ) नृसिंहः कथं बहिः आगच्छति?

(ङ) हिरण्यकशिपुः केन स्तम्भं भङ्क्ष्यामि इति वदति?

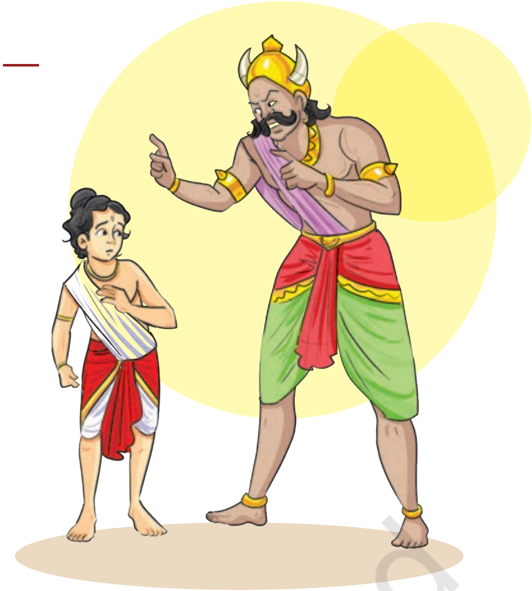

३. **उदाहरणानुसारं रिक्तस्थानानि पूरयन्तु—**

(क)	रामेण	रामाभ्याम्	रामैः
(ख)	चमसेन	....	....
(ग)	आचार्येण	....	आचार्यैः
(घ)	....	....	आसन्दैः
(ङ)	बालिकया	....	बालिकाभिः
(च)	....	पेटिकाभ्याम्	....
(छ)	मित्रेण	....	....
(ज)	....	....	वस्त्रैः

© NCERT not to be republished

४. **उदाहरणानुसारं रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुर्वन्तु—**

(क) <u>हिरण्यकशिपुः</u> आगच्छति। – कः आगच्छति?

(ख) <u>सुरासुराः</u> सर्वे भीताः भविष्यन्ति। – ....

(ग) दैत्यराजः <u>खड्गेन</u> प्रहरति। – ....

(घ) अहं <u>प्रह्लादं</u> मारयिष्यामि। – ....

(ङ) तात! हरिस्तु <u>सर्वत्र</u> अस्ति। – ....

Reprint 2026-27

(च) <u>पुत्रस्य</u> विषये वक्तुम् इच्छति। – ....

(छ) नृसिंहः <u>निजनखैः</u> हिरण्यकशिपुं मारितवान्। – ....

५. अधः प्रदत्तेषु रिक्तस्थानेषु तृतीया-विभक्त्यन्तानि रूपाणि लिखन्तु—

(क) अहं मम .... (खड्ग) स्तम्भं भङ्क्ष्यामि।

(ख) प्रह्लादः गजस्य .... (पददलन) अपि जीवति।

(ग) सर्वे जनाः .... (नारायण) अनुगृहीताः।

(घ) .... (निजनख) तव वक्षःस्थलं विदीर्य मारयिष्यामि।

(ङ) बालिकाः .... (शिक्षिका) सह चर्चां कुर्वन्ति।

६. उदाहरणानुसारं संयोज्य लिखन्तु—

(क) रमा + ईशः = ...रमेशः......

(ख) सुर + ईश्वरः = ...

(ग) नाग + इन्द्रः = ...

(घ) गज + इन्द्रः = ...

(ङ) माता + इव = ...

(च) राम + इति = ...

(छ) पर + उपकारः = ...

(ज) मम + उपरि = ...

(झ) सूर्य + उदयः = ...

(ञ) रामेण + उक्तम् = ...

(ट) तस्य + उपरि = ...

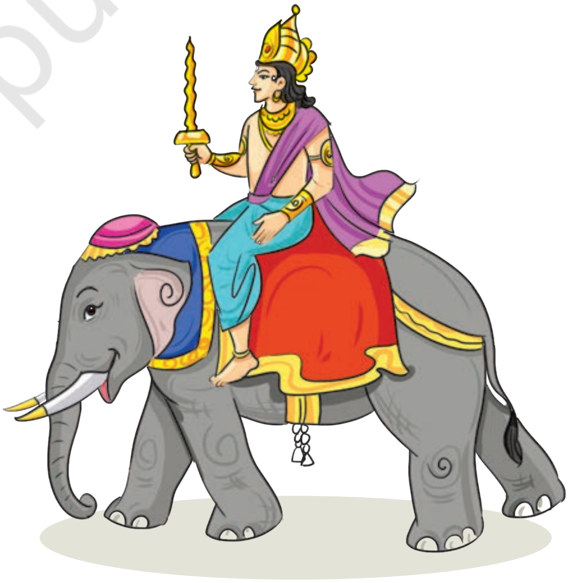

© NCERT not to be republished

Reprint 2026-27

७. उदाहरणानुसारं वाक्यानि वर्तमानकालतः भविष्यत्-काले परिवर्तयन्तु—

वर्तमानकालः		भविष्यत्कालः
(क) सा आपणं गच्छति।	–	सा आपणं गमिष्यति।
(ख) रमा क्रीडाङ्गणे क्रीडति।	–	....
(ग) बालाः फलानि खादन्ति।	–	....
(घ) ताः योगासनं कुर्वन्ति।	–	....
(ङ) अहं नित्यं पठामि।	–	....
(च) त्वं कस्मिन् विषये वदसि?	–	....
(छ) आवां पाठं लिखावः।	–	....
(ज) यूयं शालां गच्छथ।	–	....
(झ) ते बालिके वैद्ये भवतः।	–	....
(ञ) वयं श्लोकान् स्मरामः।	–	....

८. उदाहरणानुसारं रिक्तस्थानानि पूरयन्तु—

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
(क)	बालकः कार्यं करिष्यति।	बालकौ कार्यं करिष्यतः।	बालकाः कार्यं करिष्यन्ति।
(ख)	सः शालां गमिष्यति।	....	....
(ग)	त्वं श्लोकं वदिष्यसि।	....	....
(घ)	....	आवां पुस्तकानि दास्यावः।	....
(ङ)	....	....	छात्राः प्रदर्शनीं द्रक्ष्यन्ति।
(च)	अहं भगवद्गीतां श्रोष्यामि।	....	....
(छ)	....	बालिके कथां लेखिष्यतः।	....
(ज)	....	....	यूयं किं खादिष्यथ?

© NCERT not to be republished

Reprint 2026-27

योग्यताविस्तरः

१. एषा घटना नरसिंहपुराणे श्रीमद्भागवतपुराणे च वर्णिता अस्ति। एतयोः पुराणयोः रचयिता महर्षिः वेदव्यासः अस्ति। सः एव अष्टादश पुराणानि लिखितवान्। नरसिंहपुराणम् एकम् उपपुराणम् अस्ति। नृसिंहावतारविषये कांश्चन प्रमुखांशान् जानीमः।

- बिहारराज्ये 'पूर्णिया'जनपदे बनमनखी-ग्रामे सिकलीगढधरहरा इति इतिहासप्रसिद्धं स्थानम्।
- अस्मिन् एव स्थाने भगवान् नृसिंहः अवतारं प्राप्तवान् इति ख्यातिः वर्तते।
- अत्रैव नृसिंहः हिरण्यकशिपोः वधं कृत्वा प्रह्लादस्य रक्षणं कृतवान्।
- भक्तस्य प्रह्लादस्य हिरण्यकशिपोः च साम्राज्यं अत्रैव आसीत् ।
- अधुनापि अत्र कश्चन विशालः बृहदाकारकः प्रसिद्धः माणिक्यनामकः स्तम्भः वर्तते।
- यस्यां देहल्यां दैत्यराजस्य हिरण्यकशिपोः वधः जातः, तस्याः एव देहल्याः पार्श्वस्तम्भः एषः इति जनश्रुतिः वर्तते। तस्य भञ्जनार्थं बहुधा प्रयासः कृतः तथापि न भग्नः इत्यपि श्रूयते।
- हिरण्यकशिपोः अनुजायाः होलिकायाः दहनम् अत्रैव जातमिति मन्यते।
- तदर्थमेव अत्रत्याः जनाः प्रतिवर्षं भस्मना मृत्तिकया च होलिकां क्रीडन्ति।
- तदारभ्य भारतवर्षे जनाः होलिकोत्सवम् आचरन्ति इत्यपि ख्यातिः वर्तते।
- अत्र नृसिंहस्य प्राचीनः देवालयः अपि अस्ति। सद्यः सः देवालयः पुनर्नवीकृतः।
- अस्मिन् मन्दिरे ब्रह्म-विष्णु-महेश्वरसहितं प्रायः 40 देवतानां प्रतिमाः सन्ति।
- वैदिककाले होलिकोत्सवः वसन्तोत्सवरूपेणापि आचर्यते।
- होलकः तृणाग्नौ भृष्टम् अर्द्धपक्वं धान्यम्। होरा इति हिन्दी भाषायाम्। यदा नवगोधूमादि-धान्यानि गृहेषु आगच्छन्ति, तदा कृषकः प्रसन्नो भूत्वा अग्नौ हविः समर्प्य उत्सवम् आचरति सः होलिकोत्सवः भवति।
- शास्त्रेषु होलिकोत्सवः '**वासन्तीय-नवसस्येष्टिः**' उच्यते।

२. भारतीयज्ञानपरम्परायां संस्कृतवाङ्मयस्य विशेषतः पुराणानां महती भूमिका वर्तते। प्रधानतया अष्टादश पुराणानि सन्ति।

मद्वयं भद्वयं चैव ब्रत्रयं वचतुष्टयम्।
अनापलिंगकूस्कानि पुराणानि प्रचक्षते॥

© NCERT not to be republished

Reprint 2026-27

- मद्वयम् – १. मत्स्यपुराणम् २. मार्कण्डेयपुराणम्
- भद्वयम् – ३. भागवतपुराणम् ४. भविष्यपुराणम्
- ब्रत्रयम् – ५. ब्रह्मपुराणम् ६. ब्रह्माण्डपुराणम् ७. ब्रह्मवैवर्तपुराणम्
- वचतुष्टयम् – ८. वायुपुराणम् ९. वराहपुराणम् १०. वामनपुराणम् ११. विष्णुपुराणम्
- अनापलिङ्गकूस्कानि – १२. अग्निपुराणम् १३. नारदपुराणम् १४. पद्मपुराणम् १५. लिङ्गपुराणम् १६. गरुडपुराणम् १७. कूर्मपुराणम् १८. स्कन्दपुराणम्

परियोजनाकार्यम्

१. माता-पित्रोः शिक्षकस्य च साहाय्येन मानवानां षोडश-संस्काराणां नामानि लिखन्तु।

२. पुराणेभ्यः कामपि एकां कथां संगृह्य लिखन्तु, कक्षायां श्रावयन्तु च।

कार्यकलापः

कक्षायाः सर्वे छात्राः मिलित्वा अस्य नाटकस्य अभिनयं कुर्वन्तु।

© NCERT not to be republished

Reprint 2026-27